

ЛАРИСА ВОЛИК

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ІННОВАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ: ТЕЗАУРУС, ОБРИСИ, ПРИКЛАДИ

У статті висвітлено питання професійної зорієнтованості майбутніх педагогів на інноваційну діяльність, розкрито сутність педагогічної інноватики, презентовано концептуальний розподіл інновацій у площині теорії та практики.

***Ключові слова:** педагогічна інноватика, інноваційний потенціал, передовий педагогічний досвід, інноваційна діяльність, інноваційна поведінка педагога.*

Постановка проблеми. На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знання. А це, у свою чергу, формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання «інноваційної людини». Для цього в освітній сфері має панувати дух творчості, постійного пошуку, які є живильним середовищем для нових ідей, шукань, досягнень.

Професійна зорієнтованість на інноваційну діяльність зосереджується під час навчання у вузі. Цей період, коли майбутній педагог особливо чутливий до складних проблем освіти, складних педагогічних ситуацій, вважають сенситивним (сприятливим) для розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічних інновацій. Як свідчить аналіз, для багатьох педагогів-практиків характерний низький рівень сформованості інноваційної поведінки, готовності до інноваційної діяльності, що значною мірою є породженням традиційного вузівського навчання.

Підготовка сучасного педагога, здатного впроваджувати ідеї особистісно орієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні навчально-виховні та соціокультурні проблеми, вимагає особливої організації його професійної діяльності. Готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність.

Звернімося до визначення поняття інновація (з лат. in – в, novus – новий) означає нововведення. У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Інновацію можна розглядати як процес (масштабну або часткову зміну системи і відповідну діяльність) і продукт (результат) цієї діяльності. Таким чином, інноваційні педагогічні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [1].

Дослідники проблем педагогічної інноватики намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Зокрема, В. Загвязинський вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [2].

Порівнюючи традиційну та інноваційну освіту, які сьогодні паралельно існують в Україні, І. Зязюн зробив висновки, що традиційна система навчання є безособистісною, «бездітною... без людською». У ній людина постає об'єктом, яким можна керувати за допомогою зовнішніх впливів, загальних стандартів і нормативів. Не всі погоджуються з цією оцінкою.

Але всі серед головних недоліків традиційної системи навчання називають: авторитарний стиль керівництва; домінування пояснювально-ілюстративного типу навчання і репродуктивної діяльності учнів; перевагу фронтальної роботи, обмеженість діалогічного спілкування; породжені цими факторами невміння і небажання дітей учитися; відсутність у них поцінування освіти, самоосвіти (саморозвитку) [3].

«Педагогічна інноватика об'єднує нові досягнення педагогічної науки, освітні і виховні технології наукового і практичного походження, передовий педагогічний досвід. Таким чином, педагогічна інноватика – це наука про нововведення в педагогіці, що забезпечує інноваційний педагогічний процес і підготовку молоді до інноваційного, відповідного часові, способу життя» [4, с.19].

Під поняттям інноваційний потенціал, на нашу думку, доцільно розуміти сукупність соціокультурних та творчих характеристик особистості педагога, які виражаються у готовності вдосконалювати педагогічну діяльність, відповідно наявність інноваційного потенціалу пов'язана із здатністю удосконалювати нові ідеї, моделювати їх у практичній діяльності.

Концептуальним є розподіл інновацій у площині теорії та практики. До теоретичних інновацій відносять нові концепції, підходи, класифікації, напрями, закономірності, принципи навчання та виховання, методику викладання, отримані в результаті науково-дослідної діяльності. До практичних – нові методики, правила, алгоритми, програми, рекомендації у сфері дидактики, теорії виховання, технічних засобів навчання, аудіовізуальних засобів.

Для того, щоб оцінити новизну інновації, треба здійснити класифікації за рівнями: конкретизації (окремих теоретичних чи практичних положень, т.з. «модифікований тип новизни»); доповнення; перетворень (принципово нові ідеї та підходи – унікальний новаторський та дослідницький досвід). Критерії прогресивності педагогічних інновацій можуть фіксуватися у різних результатах (нові варіанти методик, концепції чи ідеї, класифікації тощо). Тому доцільно звернутися до критеріїв обґрунтованості: оптимальність, результативність, можливість творчого використання інновацій у масовому досвіді.

На новаторську педагогічну практику зорієнтовано і немало представників науки, які свої авторські програми реалізують у закладах освіти не як експериментатори, а як учителі й вихователі. У новаторській педагогіці багатогранно втілена творча сутність навчально-виховного процесу. Якщо наукова педагогіка розвиває загальні закономірності і теоретичні проблеми виховання, то новаторська творить ефективні педагогічні технології. Таким чином, одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання.

Під поняттям передовий педагогічний досвід розуміють сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у процесі практичної навчально-виховної роботи; «стабільні позитивні результати забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем та інтеграцій традиційних форм, методів, прийомів і засобів» [5, с.22]. Якщо інноваційна педагогічна технологія виникає, переважно, на основі наукової ідеї чи інноваційної думки, то «передовий педагогічний досвід» може ототожнюватися чи включатися в поняття «інноваційна технологія», спільно виступаючи складниками більш широкій категорії – «педагогічна практика». Інноваційні процеси націлені на розв'язання актуальних для неї проблем і протиріч шляхом розроблення та освоєння нового для конкретної системи. Звідси інноваційні процеси розглядають як чинник саморозвитку сучасної школи.

Джерелами зародження інноваційних процесів у практиці навчального закладу є інтуїція творчого керівника, педагогів; передовий досвід роботи у навчальному закладі; нормативні документи; думка споживачів освітніх послуг; потреби педагогічного колективу працювати інакше тощо.

Крім того, існують окремі переліки критеріїв установлення ефективності того чи іншого нововведення: оптимальність, що визначає фізичні, розумові й часові витрати учителів та учнів для досягнення результатів, інтенсивність їхньої праці; можливість творчого застосування інновацій у масовій практиці; прогресивність, концептуальне або теоретичне обґрунтування, цілісність, новизна й оригінальність; нестандартність підходів і рішень; відповідність психолого-медико-педагогічним та екологічним вимогам; системність, за-

кономірність і цілеспрямованість розвитку; культурно-ціннісна мотиваційна орієнтація; достовірність; конкурентоспроможність; перспективність, реалістичність; інструментальність (керованість) проекту тощо. З огляду на це, важливого значення набуває аналіз змісту інноваційної діяльності педагогів.

У педагогічній науці інноваційна діяльність розуміється як цілеспрямована діяльність педагога, яка базується на осмисленні власного педагогічного досвіду за допомогою порівняння і вивчення, зміни і розвитку навчально-виховного процесу з метою досягнення більш високих результатів, отримання нового знання, впровадження іншої педагогічної практики [1].

Ми розглядаємо інноваційну педагогічну діяльність як складне, інтегральне утворення, сукупність різних за цілями та характером видів робіт, що відповідають основним етапам розвитку інноваційних процесів та спрямовані на створення й унесення педагогом змін до власної системи роботи. Вона носить комплексний, багатоплановий характер, втілює в собі єдність наукових, технологічних, організаційних заходів. Інноваційна діяльність – системний вид діяльності, спрямований на реалізацію нововведень на основі використання та впровадження нових наукових знань, ідей, підходів; трансформації відомих результатів наукових досліджень та практичних розробок у новий або удосконалений продукт.

Суб'єктами інноваційної діяльності в освіті можуть бути: окремі учителі, інноваційні групи, педагогічні колективи, адміністрація навчального закладу, діячі органів управління освітою, науковці.

Разом з тим, головним суб'єктом змін у сучасній школі вважається вчитель. Сьогодні головними цілями роботи вчителя стають гуманістично спрямовані завдання, як-от: «створення умов для формування зрілої людини, здатної до самостійного життя в мінливому світі», «виховання людини зі своїм внутрішнім світом, єдиної та неповторної».

Мета особистісно орієнтованої освіти не формувати, та навіть не виховувати, а сприяти самореалізації, саморозвитку, саморегуляції, самозахисту дитини, підтримати становлення особистісного образу та діалогічної взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією. Із загальної системи цінностей виділяється найголовніша – учення зі своїм світосприйняттям, внутрішнім світом та індивідуальними особливостями.

Інновації у освіті, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми: поєднання інноваційних програм з існуючими державними програмами виховання і навчання в дитячому садку і початковій школі, співіснування різних педагогічних концепцій, невідповідність нових типів освітньо-виховних закладів вимогам батьків, потребу в нових методичних розробках, новому педагогові-новаторі тощо.

З іншого боку, існує проблема пристосування нововведення до нових умов, яка пов'язана з тим, що в діяльності педагога нерідко виникає необхідність переносу педагогічних технологій, змісту навчання й виховання з інших галузей або концепцій, розроблених у минулому. Тому часто здійснюється механічний перенос, що призводить до втрати смислу інновації в умовах ігнорування специфіки системи освіти, її історії та традицій.

При підготовці майбутніх педагогів до інноваційної діяльності взаємодія викладача зі студентами має відповідати таким принципам: неперервність і цілісність розвитку особистості, гармонізація педагогічної діяльності, інтеграція всіх її аспектів; особистісна зорієнтованість; професійно-практична спрямованість (варіативність змісту занять у зоні актуальних ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів і запитів педагогічної практики); альтернативність, свобода вибору (спільне планування, диференційовані завдання тощо); усвідомленість професійно-особистісного розвитку під час педагогічної взаємодії (рефлексія, корекція власної діяльності); творче самовираження, співпраця та співтворчість.

Розвитку пізнавальної та професійної діяльності, творчого самовираження майбутніх педагогів сприяють спеціальні завдання, що спонукають до багатоваріантного розв'язання. Найрельєфніше відтворюють ситуації творчого професійного пошуку дидактичні ігри. У їх структурі виділяють чотири етапи:

1. Орієнтація – представлення теми, що вивчається, характеристика імітації та ігрових правил, огляд загального ходу гри.

2. Підготовка до проведення – виклад сценарію, ігрових завдань, правил, ролей, процедур. Для проведення гри важливо детально опрацювати ігровий задум або сценарій, у яких мають бути відображені сюжетна схема, загальний план гри. Складаються вони з таких

розділів, як опис: ігрової обстановки, атрибутів гри; розроблення репертуару ігрових дій; характеристика організації гри; створення методичних вказівок для учасників гри.

3. Проведення гри – організація і фіксація ігрових дій, коригування неточностей тощо.

4. Обговорення гри – описовий огляд-характеристика «подій» гри та їх сприйняття учасниками.

Реалізацію такої структурної схеми можна проілюструвати на прикладі ділової гри «Алгоритм впровадження інновацій у навчально-виховний процес дошкільного закладу», що має на меті формування алгоритму впровадження нововведення в навчально-виховний процес дошкільного закладу, а також набуття практики колективної діяльності у виробленні рішень.

1. Для визначення проблемних завдань студенти поділяються на 3–4 групи. Експерти оцінюють їхню роботу за критеріями результативності (правильність, час); оригінальності; співучасті та взаємодії (психологічний настрій, загальна обстановка в групі). Ведучий презентує хід гри за етапами.

2. Інтелектуальна і творча розминка (виконання творчих завдань: жеребкування команд за вибором кольорів, створення емблеми і формулювання педагогічного кредо команди відповідно до вибору кольору команди). Далі складають тезаурус (сукупність понять) проблеми, що розглядається (кожній команді пропонується визначити 10 ключових понять з відповідної проблеми). Ведучий аналізує й узагальнює отримані відповіді. Віднаходять 3 ключових слова, які відображають специфіку проблеми. Складність, яка виникає на цьому етапі гри, полягає у вмінні узагальнити проблему через ключові поняття.

3. Аукціон педагогічних проектів. Студентам дають завдання: «Якими проблемами, на вашу думку, характеризується сучасна ситуація дошкільної освіти? Сформулюйте декілька актуальних проблем. Запропонуйте свій педагогічний проект вирішення конкретної проблеми».

Студенти працюють у групах, записуючи відповіді на дошці. Поряд із загальними актуальними проблемами, вони виокремлюють конкретні питання, пов'язані, наприклад, з методикою організації навчального процесу: нові форми занять, способи колективної, групової та індивідуальної діяльності дітей, створення авторських програм, розвивального середовища тощо.

Усе позитивне, створене в процесі групової діяльності, на кожному етапі фіксується. Коли пропонується відразу кілька конструктивних проектів, що заслуговують на увагу, відбувається «аукціон рішень» («аукціон проектів»). Суть його полягає у поглибленому аналізі запропонованих проектів на загальному пленумі, в результаті чого кожний проект піддають аналітичній експертизі. Здійснюється це через механізм «продажу» розроблених проектів, де «грошима» є наслідки їх впровадження.

Завдяки цьому, формується цілісне уявлення про процеси і явища, які можуть виникнути в результаті впровадження інновації. Проекти, які набрали найбільше негативних наслідків, вилучають із переліку. Побудова цілісної концептуальної моделі розгортання подій та визначення ролі й позицій групи, включеної в інноваційний процес, дає змогу опрацювати різні варіанти наслідків. Тому рішення приймають не методом проб і помилок, а відповідно до всебічної аналітичної експертизи.

Далі гравці розробляють алгоритм впровадження інновацій у навчально-виховний процес дошкільного закладу. Завдання учасників – визначити еталонну послідовність виконання педагогічних дій під час впровадження інновації. Мета досягається через організацію індивідуальної і групової роботи.

4. Рефлексія учасників («Які процеси відбувались у групі?», «Які ідеї забезпечували групову роботу?», «Як організаційно була упорядкована група?»). Експерти на основі особистих спостережень і розрахунків виголошують результати.

Ігрове моделювання розкриває простір для пошуку самостійного розв'язання професійного завдання, корекції цього процесу. Головними способами ігрового моделювання педагогічної діяльності є мікровикладання, реалізація педагогічних ситуацій, соціально-психологічний тренінг, психодрама, дидактичні спектаклі тощо. Ігрове моделювання охоплює й такі форми творчого пошуку, як мозковий штурм, дискусії, метод синектики (об'єднання різнорідних елементів).

За ігрового моделювання відбувається перехід навчальної діяльності у навчально-творчу, оскільки створені умови сприяють використанню потенційних можливостей студентів, їх творчих здібностей. Ігрове моделювання дає змогу уникнути педагогічних стереотипів, шаблонів, що особливо важливо у розвитку готовності до нововведень як складової інноваційної поведінки майбутніх педагогів.

Формуванню інноваційної поведінки педагога сприяє використання рефлексивно-інноваційних методів. Особливість їх полягає в принциповій інноваційній відкритості, творчому розумінні кожного педагогічного завдання. Рефлексивно-інноваційні методи допомагають актуалізувати, переосмислити попередній досвід, виявити нове відношення і проблеми навчально-виховного закладу майбутнього, налаштувати себе на зацікавлене конструктивне ставлення до новацій.

У реалізації інноваційної поведінки педагога важлива роль належить проблемно-рефлексивному полілогу. Цей метод забезпечує актуалізацію і розвиток творчих можливостей педагога до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності, прийняття інноваційних рішень. Реалізація його охоплює такі етапи: пошук і з'ясування педагогічних проблем (кожний учасник, не наслідуючи попереднього, структурує проблеми); висунення ідей, спрямованих на розв'язання конкретних проблем; колективне обговорення їх.

Цінність такого полілогу полягає в розвитку усіх, а не лише найпідготовленіших у формуванні й вирішенні проблем педагогів. «Заборона» на повторення ідей забезпечує максимальне осмислення альтернативних рішень.

Метод позиційної дискусії ефективний під час формування банку даних про різні педагогічні інновації, забезпечення процесу їх критичного аналізу. Механізм такої дискусії передбачає поділ групи на три частини.

Перша група розробляє та обґрунтовує проект майбутньої інновації. На цьому етапі допустима критика рішень, що пропонуються. Наприкінці дискусії група представляє на загальне обговорення один із запропонованих варіантів. Друга група має з'ясувати всі альтернативні варіанти щодо запропонованого нововведення, спростувати твердження першої групи. Відхиливши пропозиції, вона розробляє своє рішення і також викладає програму дій. Завдання третьої групи полягає в аналізі та пошуку конструктивного у запропонованих проектах, оскільки вона здійснює синтез і віднаходить компромісні шляхи вирішення проблеми. Далі групи міняються ролями і весь цикл повторюється знову.

Інноваційне навчання переконує у значущості таких напрямів розвитку професійних якостей педагога, як: емоційність мислення, формування нового типу спілкування та комунікативних здібностей, розвиток здатності до внутрішнього діалогу як основи самопізнання, проблематизації спілкування, лабільності (змінності) його способів, зміни ролей.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. *Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб.* / І.М. Дичківська . – К. : Академ-видав, 2004. – 218 с.
2. Загвязинский В.А. *Педагогическое творчество учителя.* – М., 1987. – 37 с.
3. Зязюн І.А. *Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб / І.А. Зязюн . – К.: МАУП, 2000. – 312 с.*
4. Бойко А.М. *Упровадження інновацій – стратегія прискореного розвитку педагогічної практики і теорії / А. М. Бойко // Постметодика. – № 2. – 2010. – С.16–23.*
5. *Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху: інформаційно-методичний збірник / [упорядкув. Г. О. Сиротенко]. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 124 с.*

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013.

Волик Л.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Україна

ИННОВАЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ: ТЕЗАУРУС, КОНТУРЫ, ПРИМЕРЫ

В статье освещён вопрос профессиональной нацеленности будущих педагогов на инновационную деятельность, раскрыта сущность педагогической инноватики, презентован концептуальный раздел инноваций в поле теории и практики.

Ключевые слова: педагогическая инновация, инновационный потенциал, передовой педагогический опыт, инновационное поведение педагога.

Volik L.

V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ukraine

INNOVATIVE TEACHING FUTURE TEACHERS: THESAURUS, OUTLINES, SAMPLE

The paper aimed to lighten the issue of professional educators for future innovation, disclosed concept pedagogical innovation, submitted conceptual innovations in the field of theory and practice.

Keywords: *pedagogical innovation, innovative potential, best educational experience, innovative behavior of the teacher.*